

مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز
دوره دهم، شماره اول، پاییز ۱۳۷۳

بررسی عملکرد تحصیلی دانشجویان شاهد
دانشگاه‌های شهید چمران و علوم پزشکی اهواز*

دکتر بهمن نجاریان، مهدی سلیمانپور،

فاطمه لیامی

دانشگاه شهید چمران اهواز

خلاصه

این مقاله نتایج تحقیقی مقدماتی را گزارش می‌دهد که به بررسی مقایسه‌ای وضعیت تحصیلی نمونه‌ای از دانشجویان شاهد و غیر شاهد دانشگاه‌های شهید چمران و علوم پزشکی اهواز پرداخته است. چندین شاخص عملکرد تحصیلی مثل معدل کل و تعداد ترم‌های مشروط به عنوان متغیرهای وابسته مورد بررسی قرار گرفتند. تحلیل داده‌های آماری تفاوت‌های معنی‌داری بین دو گروه شاهد و غیر شاهد در رابطه با برخی از متغیرهای تحصیلی (مثل معدل کل) نشان داد. نتایج این پژوهش بیانگر عملکرد تحصیلی ضعیف‌تر دانشجویان شاهد و ضرورت ارتقای کمیت و کیفیت خدمات آموزشی و مشاوره تحصیلی ارائه شده به آنان می‌باشد.

* این تحقیق با حمایت مالی و معنوی واحد فرهنگی بنیاد شهید انقلاب اسلامی اهواز اجرا شده است. که بدین وسیله از مساعدت‌های این بنیاد قدردانی می‌شود.

مقدمه

مرور متون دهه اخیر روانشناسی بیانگر تأکید فراوان بر نقش پدر در تربیت فرزندان و اثرات سوء ناشی از عدم حضور وی در خانواده می باشد. یکی از پیامدهای جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، شهادت تعداد زیادی از عزیزان پاک این مرز و بوم و یتیم شدن فرزندان این عزیزان بوده است. با توجه به ضرورت شناسایی مشکلات فرزندان معظم شاهد در ایران، به ویژه مشکلات تحصیلی آنان، هدف از اجرای پژوهش حاضر، بررسی وضعیت تحصیلی دانشجویان شاهد دانشگاههای شهید چمران و علوم پزشکی اهواز می باشد.

بازنگری یافته های تحقیقاتی:

در زمینه بررسی وضعیت تحصیلی دانش آموزان شاهد تاکنون تحقیقات محدودی در ایران صورت گرفته است. سپهوندی، شکرکن، لیامی، و مراقی^۱ در تحقیقی یک نمونه ۳۰۰ نفری از فرزندان شاهد، جانباز، اسیر و مفقود الاثر را در سه مقطع تحصیلی ابتدائی، راهنمایی و دبیرستان اهواز مورد مطالعه قرار داده و نشان دادند که در مقطع تحصیلی و راهنمایی ۳۸/۹ درصد دختران و ۳۰/۸ درصد پسران و در مقطع تحصیلی دبیرستان ۵۳/۹ درصد دختران و ۴۳/۵ درصد پسران پس از شهادت پدر دچار افت تحصیلی شده اند. برخی از دلایلی که محققین برای افت تحصیلی آزمودنیها گزارش داده اند، عبارتند از: احساس کمبود پدر و داشتن اشتغال ذهنی نسبت به او، فقدان توجه و یاری پدر در امور تحصیلی، عدم آرامش فکری در مورد سرپرستی و مشکلات زندگی، و عدم علاقه به تحصیل. نتایج این تحقیق نشان داد که در مقطع ابتدائی ۱۹ درصد پسران و ۲۲/۵ درصد دختران، در مقطع راهنمایی ۱۳/۵ درصد پسران و ۲۷/۸ درصد دختران، و در مقطع دبیرستان ۲۱/۷ درصد پسران و ۷/۷ درصد دختران علاقمند به ادامه تحصیل بودند. نتایج پژوهش یاد شده بیانگر افت تحصیلی شدیدتر دختران شاهد نسبت به پسران شاهد بوده است (۳۸/۹ درصد دختران نسبت به ۳۰/۸ درصد پسران در مقطع راهنمایی، ۴۳/۵ درصد پسران نسبت به ۵۳/۹ درصد دختران در مقطع دبیرستان). علاقه به ادامه تحصیل در بین دانش آموزان دبیرستانی برای پسران بیشتر از دختران گزارش شده است (۲۱/۷ درصد پسران نسبت به ۷/۷ درصد دختران). روی هم رفته، این

یافته ها نشان می دهد که غیبت پدر احتمالاً به لحاظ تحصیلی دختران را بیشتر از پسران تحت تأثیر قرار می دهد.

همچنین در زمینه بررسی وضعیت تحصیلی فرزندان شاهد، بهزادی^۲ نمونه ای از دانش آموزان شاهد در مقطع راهنمایی مدارس شیراز را مورد بررسی قرار داده است. نتایج این تحقیق نشان می دهد که در مقطع راهنمایی وضعیت تحصیلی پسران نامطلوب تر از دختران بوده است. همچنین، سواد و میزان تحصیلات مادر و نیز سن آزمودنی ها به هنگام شهادت پدر در موفقیت و شکست تحصیلی آنان موثر بوده است؛ دانش آموزان ناموفق در زمان شهادت پدر نسبت به دانش آموزان موفق سن بیشتری داشته، و به علاوه، مادران آنان نیز یا بی سواد و یا دارای میزان تحصیلات پائین تری بوده اند.

در تحقیقی نجاریان^۳ وضعیت روانی و عملکرد تحصیلی ۱۱۰ دانش آموز دختر و پسر شاهد مدارس راهنمایی شاهد اهواز با ۱۲۹ دانش آموز غیر شاهد مدارس عادی اهواز را مقایسه نموده، و ملاحظه کرد که: (۱) هیچ گونه تفاوت معنی داری بین عملکرد تحصیلی دانش آموزان شاهد و غیر شاهد وجود ندارد، (۲) دانش آموزان شاهد در برخی شاخص های وضعیت روانی مثل افسردگی و مشکلات اجتماعی (نا سازگاری اجتماعی) به طور معنی داری نمرات بالاتری کسب کردند، و (۳) هیچ گونه همبستگی معنی داری بین طول مدت شهادت پدر و معدل تحصیلی دانش آموزان شاهد و نمرات آنها در مقیاسهای وضعیت روانی وجود نداشت.

تحقیقات انجام شده در خصوص ارتباط میان فقدان پدر و عملکرد تحصیلی دانشجویان نیز نشانگر اثرات مخرب متغیر غیبت پدر بر عملکرد تحصیلی می باشد. ساتن - اسمیت، روزنبرگ و لندی^۴ نمرات آزمون ورودی به دانشگاههای آمریکا دو گروه از دانشجویان دختر و پسر را که پدرانشان برای دو سال یا بیشتر غیبت داشته اند مورد مقایسه قرار دادند. آنان نشان دادند که نمرات آزمون ورودی دانشجویان با غیبت پدر نسبت به سایر دانشجویان دختر بیشتر است. در همین راستا، مشخص شده که غیبت پدر در سنین بین صفر تا چهار سالگی اثرات سوء کمتری نسبت به غیبت وی در سنین میان ۵ تا ۹ سالگی بر روی فرزندان دارد.

با توجه به انجام پژوهشهای مقدماتی در زمینه بررسی وضعیت تحصیلی فرزندان شاهد

در مقاطع تحصیلی ابتدایی، راهنمایی و دبیرستان این ضرورت احساس شد که در رابطه با وضعیت تحصیلی دانشجویان شاهد نیز تحقیقی صورت پذیرد. در راستای انجام این وظیفه، پژوهش حاضر به منظور بررسی مقدماتی وضعیت تحصیلی دانشجویان دانشگاههای شهید چمران و علوم پزشکی اهواز طرح و اجرا شد.

روش تحقیق

در این تحقیق ۸۲ نفر دانشجوی شاهد به عنوان گروه آزمایشی (۵۰ نفر پسر و ۳۲ نفر دختر) با میانگین سنی ۲۴/۳۰ سال ($Sd = ۴/۵۳$) و ۸۴ نفر دانشجوی غیر شاهد به عنوان گروه گواه (۴۸ نفر پسر و ۳۶ نفر دختر) با میانگین سنی ۲۴/۸۷ سال ($Sd = ۹/۱۷$) شرکت نمودند.

برای انتخاب دانشجویان غیر شاهد به این صورت عمل شد که ابتدا به تمامی اسامی دانشکده های دانشگاههای شهید چمران و علوم پزشکی اهواز اعدادی (کدهایی) داده شد. سپس به طور تصادفی چهار عدد از میان اعداد انتخاب شد که نمایانگر چهار دانشکده بودند: دانشکده های اقتصاد، علوم، مهندسی، و پرستاری و مامائی. برای جمع آوری اطلاعات در هر دانشکده، یکی از پژوهشگران به کلاس درس عمومی تاریخ اسلام مراجعه نمود (به علت اینکه در این قبیل دروس عمومی دانشجویان رشته های مختلف هر دانشکده شرکت می کنند)، و دانشجویان را به شرکت در این تحقیق دعوت نموده و سپس فرم اطلاعات وضعیت تحصیلی را در بین آنها توزیع کرد. به دنبال مراجعه به دانشکده ها، ۱۱۰ دانشجوی غیر شاهد فرمها را تکمیل کردند ولی از آنجا که تعداد ۲۶ فقره از فرمها به عللی (مثلاً نوشتن مشخصات و پاسخ ندادن به همه سئوالات) ناقص بودند، از گروه دانشجویان غیر شاهد حذف شدند.

با توجه به اینکه تعداد دانشجویان شاهد در هر کلاس دانشگاهی معمولاً کمتر از دو یا سه نفر می باشد، لذا امکان ارائه فرمها به این گروه از دانشجویان به صورت پراکنده و غیر متمرکز وجود نداشت. به عبارتی دیگر، برای پژوهشگران این امکان وجود نداشت که آزمودنیهای گروه گواه را با همان روش انتخاب آزمودنیهای گروه آزمایشی برگزینند. لذا جهت

انتخاب دانشجویان شاهد، پژوهشگران در جلسه گردهمایی ماهانه دانشجویان شاهد و مسئولین بنیاد شهید اهواز شرکت کردند. کلیه شرکت کنندگان در این جلسه (۹۰ نفر دانشجوی دختر و پسر شاهد) فرم اطلاعات وضعیت تحصیلی را تکمیل کردند، ولی تعداد ۸ فقره از این فرمها به علت ناقص بودن حذف شد. برابر آخرین آمار، مجموع تعداد دانشجویان شاهد در دانشگاههای علوم پزشکی و شهید چمران اهواز در زمان اجرای تحقیق حدود ۳۰۰ نفر گزارش شده است.

برای تکمیل نمودن اطلاعات تحصیلی توسط اداره آموزش دانشکده های دانشگاههای شهید چمران و علوم پزشکی اهواز، پژوهشگران به اداره های آموزش کل هر دو دانشگاه مراجعه نموده و توضیحات لازم را در مورد نحوه تکمیل به مسئولین دادند. پس از دو هفته فرمهای مزبور توسط اداره آموزش دانشکده ها تکمیل و بازپس فرستاده شد.

متغیرهای وابسته:

برای بررسی وضعیت تحصیلی دانشجویان شاهد و غیر شاهد دو نوع فرم توسط پژوهشگران تهیه شد. فرم اول (اطلاعات وضعیت تحصیلی) که توسط دانشجویان تکمیل گردید، حاوی ستوانی در زمینه مشخصات دانشجو (نام و نام خانوادگی، وضعیت تاهل، رشته تحصیلی، سال ورود به دانشگاه و...) و هفت میزان دخالت عوامل روانی-اجتماعی و خانوادگی در پیشرفت تحصیلی، علاقه به ادامه تحصیل بود. گزینه های هر سوال عبارتند از خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد (گزینه خیلی کم نمره ۱ و بقیه گزینه ها برترتیب از دو تا پنج نمره می گیرند). برای حصول اطمینان از صحت اطلاعات تحصیلی گزارش شده در فرم اول و همچنین جهت تکمیل اطلاعات مورد نیاز، فرم اطلاعاتی دیگری نیز (با نام فرم خلاصه اطلاعات تحصیلی) تهیه و توسط اداره آموزش هر دانشکده تکمیل شد. شاخصهای عملکرد تحصیلی دانشجویان، که در هر دو فرم مورد نظر بودند، عبارتند از: معدل کل، تعداد ترمهای مشروط، تعداد واحدهای گذرانده، و تعداد نیمسالهای مرخصی. در بخش تحلیل داده ها، علاوه بر مقایسه وضعیت دو گروه در متغیرهای یاد شده، میزان ارتباط بین برخی از عوامل شخصی- خانوادگی با متغیرهای تحصیلی نیز مورد بررسی قرار گرفتند. بنابراین در تحقیق

حاضر شهادت پدر به عنوان متغیر مستقل و شاخصهای عملکرد تحصیلی به عنوان متغیرهای وابسته مورد مطالعه و بررسی قرار گرفتند.

تحلیل داده ها و نتایج آماری

تحلیل آماری داده ها نشان داد که $62/2\%$ دانشجویان شاهد و $58/8\%$ دانشجویان غیر شاهد در سال 1367 و یا قبل از آن به دانشگاه راه یافته بودند و بقیه ورودی سال های 68 و 69 بوده اند. مضافاً $79/3\%$ دانشجویان شاهد و $67/9\%$ دانشجویان غیر شاهد شاغل بودند. همچنین $70/7\%$ گروه شاهد و $66/7\%$ گروه غیر شاهد مجرد و بقیه متأهل بودند. البته هیچگونه تفاوت معنی داری بین دو گروه در رابطه با وضعیت تاهل ($x^2 = . / 87$ ، $df = 1$ ، $p = N.S.$) و بومی بودن وجود نداشت ($x^2 = . / 71$ ، $df = 1$ ، $p = N.S.$). $67/1\%$ گروه شاهد و $63/1\%$ گروه غیر شاهد محل تولدشان استان خوزستان و سایر آزمودنی ها محل تولدشان استانهای دیگر بود. توزیع فراوانی طول مدت شهادت پدران گروه شاهد از 4 الی 11 سال بود، با بیشترین انباشتگی نمونه گروه شاهد در طول مدت 4 سال (22%) و 10 سال ($20/7\%$)

با استفاده از یک آزمون t مشخص شد که هیچگونه تفاوت معنی داری بین سن گروههای شاهد و غیر شاهد وجود ندارد ($t = . / 51$ ؛ $df = 164$ ؛ $p = N.S.$). بین فراوانی و درصد طبقه شغلی پدران دانشجویان شاهد و غیر شاهد تفاوت قابل ملاحظه ای مشاهده شد به گونه ای که 50% پدران دانشجویان شاهد و $34/5\%$ پدران دانشجویان غیر شاهد متعلق به طبقه کارگر هستند ($P < 0/01$ ، $df = 5$ ، $x^2 = 15/24$). $15/9\%$ پدران و 28% مادران دانشجویان شاهد و $23/8\%$ پدران و $40/5\%$ مادران دانشجویان غیر شاهد بی سواد بوده و مابقی از تحصیلات خواندن و نوشتن تا سطح عالی برخوردار بودند. دو آزمون مجذور کای نشان داد که سطوح تحصیلات مادران ($x^2 = 9/08$ ، $df = 3$ ، $p < 0/05$) و پدران ($x^2 = 17/57$ ، $df = 3$ ، $p < 0/05$) گروه شاهد به طور معنی داری از سطوح تحصیلات مادران و پدران گروه غیر شاهد متفاوت می باشد.

تحلیل داده‌ها نشان داد که ۷۹/۳٪ گروه شاهد و ۸۱٪ گروه غیر شاهد حتی یک نیمسال تحصیلی از مرخصی استفاده نکرده‌اند، و ۲۰/۷٪ گروه شاهد و ۱۹٪ گروه غیر شاهد از یک تا شش نیمسال از مرخصی تحصیلی استفاده نموده‌اند. به کارگیری یک آزمون مجذور کای نشان داد که هیچ گونه تفاوت معنی داری بین دو گروه در رابطه با این متغیر تحصیلی وجود ندارد ($\chi^2 = ۰.۹۶$ ، $df = ۱$ ، $p = N.S.$). ضمناً ملاحظه شد که ۴۳/۱٪ دانشجویان شاهد و ۲۷/۴٪ دانشجویان غیر شاهد از یک تا شش نیمسال مشروط شده‌اند، که این تفاوت به لحاظ آماری معنی دار می‌باشد ($\chi^2 = ۴.۹۱$ ، $df = ۱$ ، $p = . / ۰.۰۵$).

ضرائب همبستگی معدل کل دیپلم با معدل کل دانشگاه ($r = . / ۰.۱۶$ ، $df = ۶۱$ ، $p = N. S.$) و تعداد ترم‌های مشروط شده ($r = . / ۰.۰۲$ ، $df = ۶۱$ ، $p = N. S.$) برای دانشجویان شاهد معنی دار نبودند. همچنین، ضرائب همبستگی طول مدت شهادت پدر با تعداد واحدهای گذرانده ($r = . / ۰.۰۲$ ، $df = ۵۹$ ، $p = N. S.$)، تعداد واحدهای نیمسال جاری ($r = . / ۰.۰۳$ ، $df = ۵۹$ ، $p = N. S.$)، تعداد واحدهای نیمسال جاری ($r = . / ۰.۰۳$ ، $df = ۵۹$ ، $p = N. S.$)، معدل کل دیپلم ($r = . / ۰.۱۲$ ، $df = ۵۹$ ، $p = N. S.$) و معدل تجمعی دانشگاه ($r = . / ۰.۰۱$ ، $df = ۵۹$ ، $p = N. S.$) برای دانشجویان شاهد به لحاظ آماری به سطح معنی داری نرسیدند.

جدول شماره ۱ خلاصه نتایج تحلیلهای واریانس عاملی انجام شده روی متغیرهای تحصیلی و شخصی - خانوادگی در جنس (دختر و پسر) و گروه (شاهد و غیر شاهد) را ارائه می‌دهد. به طور کلی در رابطه با متغیرهای تعداد دوستان، میزان دخالت مسائل روانی و اجتماعی در تحصیل، میزان علاقه به رشته تحصیلی، تعداد واحدهای گذرانده شده، معدل کل دیپلم، و معدل کل دانشگاه، تفاوت‌های معنی داری بین دو گروه ملاحظه شد. جدول شماره ۲ میانگین و انحراف متغیرهای تحصیلی و غیر تحصیلی دانشجویان شاهد و غیر شاهد را نشان می‌دهد. به منظور بررسی دقیق‌تر تفاوت‌های بین دو گروه و دو جنس یک سری آزمونهای t به

جدول ۱

نتایج تحلیل واریانس متغیرهای تحصیلی و غیر تحصیلی
بر حسب جنس و گروه

متغیرهای وابسته	متغیرهای مستقل	df	F	P
افراد تحت تکفل	جنسیت	۱ و ۹۸	۶/۹۳	۰/۰۱
	گروه	۱ و ۹۸	۲/۷۵	N. S.
تعداد دوستان	جنسیت	۱ و ۱۴۲	۹/۱۲	۰/۰۰۳
	گروه	۱ و ۱۴۲	۴/۸	۰/۰۳
فعالیت فوق برنامه	جنسیت	۱ و ۱۴۲	۱/۷۰	N. S.
	گروه	۱ و ۱۴۲	۲/۲۷	N. S.
دخالت مسائل روانی در تحصیل	جنسیت	۱ و ۱۴۲	۲/۴۵	N. S.
	گروه	۱ و ۱۴۲	۱۳/۹۵	۰/۰۰۱
دخالت مسائل اجتماعی و روانی در تحصیل	جنسیت	۱ و ۱۴۲	۲۵/۴۹	۰/۰۰۱
	گروه	۱ و ۱۴۲	۱۲/۹۳	۰/۰۰۱
دخالت مسائل خانوادگی در تحصیل	جنسیت	۱ و ۱۲۹	۱/۲۷	N. S.
	گروه	۱ و ۱۲۹	۱۲/۱۹	۰/۰۰۱
علاقه به رشته تحصیلی	جنسیت	۱ و ۱۲۹	./۰۵	N. S.
	گروه	۱ و ۱۲۹	۳۶/۲۱	۰/۰۰۱
علاقه به ادامه تحصیل	جنسیت	۱ و ۱۲۹	./۷۲	N. S.
	گروه	۱ و ۱۲۹	۹/۳۱	۰/۰۰۳
واحدهای نیمسال جاری	جنسیت	۱ و ۱۴۶	./۸	N. S.
	گروه	۱ و ۱۴۶	./۴	N. S.
واحدهای گذرانده شده	جنسیت	۱ و ۹۸	./۶۴	N. S.
	گروه	۱ و ۹۸	۱۲/۲۲	۰/۰۰۱
معدل کل دیپلم	جنسیت	۱ و ۹۸	۳/۳۶	N. S.
	گروه	۱ و ۹۸	۲۱/۴۵	۰/۰۰۱
معدل کل دانشگاه	جنسیت	۱ و ۱۲۹	./۲۷	N. S.
	گروه	۱ و ۱۲۹	۲۳/۴۲	۰/۰۰۱

جدول ۲

میانگین و (انحراف معیار) متغیرهای تحصیلی و غیر تحصیلی در گروه‌های شاهد و غیر شاهد

گروهها	کل		پسر		دختر	
	شاهد	غیر شاهد	شاهد	غیر شاهد	شاهد	غیر شاهد
متغیر	N=۷۹	N=۸۰	N=۵۰	N=۴۸	N=۳۱	N=۳۴
افراد تحت تکفل	۱/۱۴ (۱/۸۳)	۰/۶۵ (۱/۵۳)	۱/۷۱ (۲/۰۶)	۱/۰۲ (۰/۹۰)	۰/۲۸ (۰/۹۲)	۰/۱۷ (۰/۵۶)
تعداد دوستان	۲/۳۸ (۱/۱۰)	۲/۶۹ (۱/۱۲)	۲/۴۶ (۱/۰۹)	۳/۰۷ (۱/۰۱)	۲/۲۵ (۱/۱۲)	۲/۱۷ (۱/۰۸)
فعالیت فوق برنامه	۲/۱۲ (۰/۹۴)	۱/۷۸ (۰/۹۴)	۲/۱۳ (۰/۹۷)	۲/۰۲ (۱/۰۳)	۲/۱ (۰/۹۲)	۱/۶۴ (۰/۷۷)
دخالت مسائل روانی در تحصیل	۳/۶۳ (۱/۲۲)	۲/۹۲ (۱/۲۱)	۳/۸۵ (۱/۰۹)	۳/۰۲ (۱/۰۸)	۳/۲۹ (۱/۳۴)	۲/۸۲ (۱/۳۸)
دخالت مسائل اجتماعی و اقتصادی در تحصیل	۳/۶۱ (۱/۲۲)	۲/۸۹ (۱/۲۳)	۴ (۱/۰۳)	۳/۲۷ (۱/۰۷)	۳ (۱/۱۸)	۲/۴۱ (۱/۲۸)
دخالت مسائل خانوادگی در تحصیل	۳/۲۹ (۱/۳۹)	۲/۴۰ (۱/۱۹)	۳/۵۶ (۱/۲۹)	۲/۲۷ (۱/۰۳)	۲/۸۷ (۱/۴۵)	۲/۶۱ (۱/۳۴)
علاقه به رشته تحصیلی	۴/۳۵ (۰/۹۵)	۳/۴۵ (۱/۱۱)	۴/۵۸ (۰/۵۴)	۳/۲۹ (۱/۲۵)	۴ (۱/۲۹)	۳/۶۴ (۰/۸۸)
علاقه به ادامه تحصیل	۴/۵۹ (۰/۷۹)	۴/۱۴ (۱/۱۷)	۴/۷۳ (۰/۶۱)	۴/۰۲ (۱/۱۸)	۴/۳۸ (۰/۹۸)	۴/۲۶ (۱/۱۶)
واحد‌های نیمسال جاری	۱۷/۹۶ (۳/۵۶)	۱۸/۳۸ (۳/۹۴)	۱۷/۸۰ (۳/۸۰)	۱۸/۶۴ (۳/۲۵)	۱۸/۱۶ (۳/۱۶)	۱۷/۹۷ (۴/۷۴)
واحد‌های گذرانده	۶۰/۰۵ (۳۷/۲۶)	۸۱/۹۴ (۳۴/۰۷)	۷۰/۱۸ (۳۳/۹۹)	۷۹/۰۹ (۳۳/۴۵)	۴۴/۵۳ (۳۷/۱۹)	۸۷/۶۰ (۳۳/۴۸)
معدل کل دیپلم	۱۴/۱۴ (۱/۶۸)	۱۵/۸۹ (۱/۸۳)	۱۴/۰۴ (۱/۶۶)	۱۵/۶۸ (۱/۷۸)	۱۴/۳ (۱/۷۲)	۱۶/۱۲ (۱/۸۹)
معدل کل دانشگاه	۱۳/۰۸ (۱/۶۲)	۱۴/۶۴ (۱/۷۰)	۱۲/۹۸ (۱/۴۲)	۱۴/۶۷ (۱/۶۶)	۱۳/۲۳ (۱/۹۲)	۱۴/۵۴ (۱/۷۹)

قرار ذیل اجرا شد.

همان گونه که جدول شماره ۳ نشان می دهد، دانشجویان شاهد به طور معنی داری بیشتر از دانشجویان غیر شاهد گزارش داده اند که مسائل روانی ($t = 3/67, df = 157, p < . / 0.5$)، مسائل اجتماعی - اقتصادی ($t = 3/74, df = 157, p < 0 / 0.5$)، و مسائل خانوادگی ($t = 4/35, df = 157, p < 0 / 0.5$) در تحصیلات آنها دخالت داشته اند. دانشجویان شاهد به طور معنی داری بیشتر از دانشجویان غیر شاهد به رشته تحصیلی خود اظهار علاقه نموده اند ($t = 5/51, df = 157, p < 0 / 0.5$) و گزارش داده اند که تمایل به ادامه تحصیل دارند ($t = 2/89, df = 157, p < 0 / 0.5$). تعداد واحدهای گذرانده شده توسط دانشجویان شاهد به طور معنی داری کمتر از دانشجویان غیر شاهد می باشد ($t = 6/23, df = 156, p < 0 / 0.5$). ضمناً تفاوت معنی داری بین دو گروه در رابطه با متغیرهای تعداد واحدهای نیمسال جاری، تعداد افراد تحت تکفل، تعداد دوستان و میزان فعالیت‌های فوق برنامه وجود نداشت. معدل کل دیپلم ($t = 6/23, df = 156, p < 0 / 0.5$) و معدل کل دانشگاه ($t = 5/55, df = 137, p < 0 / 0.5$) دانشجویان غیر شاهد به طور معنی داری بیشتر از دانشجویان شاهد بود. پسران شاهد در متغیرهای تعداد دوستان ($t = 2/79, df = 91, P < 0 / 0.5$)، معدل کل دیپلم ($t = 4/64, df = 93, P < 0 / 0.5$) و معدل جمعی دانشگاه ($t = 4/95, df = 79, P < 0 / 0.5$)، به طور معنی داری از دانشجویان پسر غیر شاهد نمرات کمتری کسب نموده اند. همچنین، نمرات پسران شاهد در متغیرهای میزان دخالت مسائل روانی در تحصیل ($t = 3/70, df = 91, P < 0 / 0.5$)، میزان دخالت مسائل خانوادگی در تحصیل ($t = 5/34, df = 91, P < 0 / 0.5$)، مسائل اجتماعی - اقتصادی در تحصیل ($t = 3/36, df = 81, P < 0 / 0.5$)، میزان علاقه به رشته تحصیلی ($t = 6/54, df = 91, p < 0 / 0.5$) و میزان علاقه به ادامه

جدول ۳

میانگین، انحراف معیار، و مقادیر آزمون t در متغیرهای تحصیلی و غیر تحصیلی

متغیرهای تحصیلی و غیر تحصیلی	گروه کل	تعداد	میانگین	انحراف معیار	t (P)
افراد تحت تکفل	شاهد	۸۴	۱/۱۴	۱/۸۳	۱/۸۳
	غیر شاهد	۸۰	۰/۶۵	۱/۵۳	(N.S.)
تعداد دوستان	شاهد	۷۹	۲/۳۸	۱/۱۰	۱/۷۵
	غیر شاهد	۸۰	۲/۶۹	۱/۱۲	(N.S.)
فعالیت فوق برنامه	شاهد	۷۵	۲/۱۲	۰/۹۴	۱/۶۳
	غیر شاهد	۷۸	۱/۸۷	۰/۹۴	(N.S.)
دخالت مسائل روانی در تحصیل	شاهد	۷۹	۳/۶۳	۱/۲۲	۳/۶۷
	غیر شاهد	۸۰	۲/۹۲	۱/۲۱	(<۰/۰۵)
دخالت مسائل اجتماعی و اقتصادی در تحصیل	شاهد	۷۹	۳/۶۱	۱/۱۹	۳/۷۴
	غیر شاهد	۸۰	۲/۸۹	۱/۲۳	(<۰/۰۵)
دخالت مسائل خانوادگی در تحصیل	شاهد	۷۹	۳/۲۹	۱/۳۹	۴/۳۵
	غیر شاهد	۸۰	۲/۴۰	۱/۱۹	(<۰/۰۵)
علاقه به رشته تحصیلی	شاهد	۷۹	۴/۳۵	۰/۹۵	۵/۵۱
	غیر شاهد	۸۰	۳/۴۵	۱/۱۱	(<۰/۰۵)
علاقه به ادامه تحصیل	شاهد	۷۹	۴/۵۹	۰/۷۹	۲/۸۹
	غیر شاهد	۸۰	۴/۱۴	۱/۱۷	(<۰/۰۵)
واحدهای نیمسال جاری	شاهد	۷۲	۱۷/۹۶	۳/۵۲	۰/۶۹
	غیر شاهد	۷۹	۱۸/۳۸	۳/۹۴	(N.S.)
تعداد واحدهای گذرانده	شاهد	۸۱	۶۰/۰۵	۳۷/۲۶	۳/۹۳
	غیر شاهد	۸۳	۸۱/۹۴	۳۴/۰۷	(<۰/۰۵)
معدل کل دیپلم	شاهد	۷۸	۱۴/۱۴	۱/۶۸	۶/۲۳
	غیر شاهد	۸۰	۱۵/۸۹	۱/۸۴	(<۰/۰۵)
معدل کل دانشگاه	شاهد	۷۳	۱۳/۰۷	۱/۶۲	۵/۵۵
	غیر شاهد	۶۷	۱۴/۶۲	۱/۷۰	(<۰/۰۵)

جدول ۴

میانگین، انحراف معیار، و مقادیر آزمون t در متغیرهای تحصیلی و غیر تحصیلی پسران

متغیرهای تحصیلی و غیر تحصیلی	گروه پسران	تعداد	میانگین	انحراف معیار	t (P)
افراد تحت تکفل	شاهد	۴۸	۱/۷۱	۲/۰۶	۱/۷۰
	غیر شاهد	۴۸	۱/۰۲	۱/۹۰	(N.S.)
تعداد دوستان	شاهد	۴۸	۲/۴۶	۱/۰۹	۲/۷۹
	غیر شاهد	۴۵	۳/۰۷	۱/۰۱	(<۰/۰۵)
فعالیت فوق برنامه	شاهد	۴۵	۲/۱۳	۰/۹۷	۰/۵۲
	غیر شاهد	۴۳	۲/۰۲	۱/۰۳	(N.S.)
دخالت مسائل روانی در تحصیل	شاهد	۴۸	۳/۸۵	۱/۰۹	۳/۷۰
	غیر شاهد	۴۵	۳/۰۲	۱/۰۸	(<۰/۰۵)
دخالت مسائل اجتماعی و اقتصادی در تحصیل	شاهد	۴۸	۴	۱/۰۳	۳/۳۶
	غیر شاهد	۴۵	۳/۲۷	۱/۰۷	(<۰/۰۵)
دخالت مسائل خانوادگی در تحصیل	شاهد	۴۸	۳/۵۶	۱/۲۸	۵/۳۴
	غیر شاهد	۴۵	۲/۲۷	۱/۰۳	(<۰/۰۵)
علاقه به رشته تحصیلی	شاهد	۴۸	۴/۵۸	۰/۵۴	۶/۵۴
	غیر شاهد	۴۵	۳/۲۹	۱/۲۵	(<۰/۰۵)
علاقه به ادامه تحصیل	شاهد	۴۸	۴/۷۳	۰/۶۱	۳/۶۷
	غیر شاهد	۴۵	۴/۰۲	۱/۱۸	(<۰/۰۵)
واحدهای نیمسال جاری	شاهد	۴۱	۱۷/۸۰	۳/۸۰	۱/۰۹
	غیر شاهد	۴۴	۱۸/۶۴	۳/۵۲	(N.S.)
تعداد واحدهای گذرانده	شاهد	۴۹	۷۰/۱۸	۳۳/۹۹	۱/۲۹
	غیر شاهد	۴۷	۷۹/۰۹	۳۳/۴۵	(N.S.)
معدل کل دیپلم	شاهد	۴۸	۱۴/۰۴	۱/۶۶	۴/۶۴
	غیر شاهد	۴۷	۱۵/۶۸	۱/۷۸	(<۰/۰۵)
معدل کل دانشگاه	شاهد	۴۵	۱۲/۹۸	۱/۴۲	۴/۹۵
	غیر شاهد	۳۶	۱۴/۶۷	۱/۶۶	(<۰/۰۵)

تحصیل ($t = 3/67$ ، $df = 91$ ، $p < 0/05$)، به طور معنی داری بیشتر از دانشجویان پسر غیر شاهد می باشد.

همان طور که جدول شماره ۵ نشان می دهد، دختران شاهد به طور معنسی داری بیشتر از دختران غیر شاهد در فعالیت های فوق برنامه شرکت می کنند ($t = 2/14$ ، $df = 62$ ، $p < 0/05$)، ولی معدل کل دیپلم ($t = 3/96$ ، $df = 60$ ، $p < 0/05$)، و معدل کل دانشگاه ($t = 2/70$ ، $df = 65$ ، $p < 0/05$) غیر شاهد می باشد. همچنین، مشخص شد که تعداد واحدهای گذرانده شده توسط دختران شاهد به طور معنی داری کمتر از دانشجویان دختر غیر شاهد می باشد ($t = 4/99$ ، $df = 65$ ، $p < 0/05$).

نتایج این تحلیل ها نشان داد که پسران شاهد به طور معنی داری بیشتر از دختران شاهد، افراد تحت تکفل دارند ($t = 3/67$ ، $df = 78$ ، $p < 0/05$)، و میزان دخالت مسائل روانی ($t = 2/04$ ، $df = 77$ ، $p < 0/05$)، مسائل اجتماعی - اقتصادی ($t = 3/97$ ، $df = 77$ ، $p < 0/05$)، و مسائل خانوادگی ($t = 2/22$ ، $df = 77$ ، $p < 0/05$) در امور تحصیلی آنان به طور معنی داری بیشتر از دختران شاهد است. همچنین، پسران شاهد به طور معنی داری بیشتر از دختران شاهد به رشته تحصیلی خود علاقه دارند ($t = 2/78$ ، $df = 77$ ، $p < 0/05$)، و واحد گذرانده اند ($t = 3/20$ ، $df = 79$ ، $p < 0/05$). برای اطلاعات دقیقتر در مورد نتایج این سری آزمونهای t به جدول ۶ مراجعه شود.

مقایسه دانشجویان دختر و پسر غیر شاهد نشان می دهد که دانشجویان پسر غیر شاهد به طور معنی داری بیشتر از دانشجویان دختر غیر شاهد افراد تحت تکفل دارند ($t = 2/56$ ، $df = 81$ ، $p < 0/05$)، تعداد دوستان بیشتری دارند ($t = 2/76$ ، $df = 77$ ، $p < 0/05$)، و میزان دخالت مسائل اجتماعی - اقتصادی را در امور تحصیلی خود بیشتر می دانند ($t = 3/22$ ، $df = 77$ ، $p < 0/05$).

جدول ۵

میانگین، انحراف معیار، و مقادیر آزمون *t* متغیرهای تحصیلی و غیر تحصیلی دختران

<i>t</i> (P)	انحراف معیار	میانگین	تعداد	گروه دختران شاهد	متغیرهای تحصیلی و غیر تحصیلی
۰/۵۹	۰/۹۲	۰/۲۸	۳۲	شاهد	افراد تحت تکفل
(N.S.)	۰/۵۷	۰/۱۷	۳۵	غیر شاهد	
۰/۳۰	۱/۱۲	۲/۲۶	۳۱	شاهد	تعداد دوستان
(N.S.)	۱/۰۹	۲/۱۸	۳۴	غیر شاهد	
۲/۱۴	۰/۹۲	۲/۱	۳۰	شاهد	فعالیت فوق برنامه
(<۰/۰۵)	۰/۷۷	۱/۶۵	۳۴	غیر شاهد	
۱/۳۸	۱/۳۵	۳/۲۹	۳۱	شاهد	دخالت مسائل روانی در تحصیل
(N.S.)	۱/۳۸	۲/۸۲	۳۴	غیر شاهد	
۱/۹۲	۱/۱۸	۳	۳۱	شاهد	دخالت مسائل اجتماعی و اقتصادی در تحصیل
(N.S.)	۱/۲۸	۲/۴۱	۳۴	غیر شاهد	
۰/۷۳	۱/۴۵	۲/۸۷	۳۱	شاهد	دخالت مسائل خانوادگی در تحصیل
(N.S.)	۱/۳۵	۲/۶۲	۳۴	غیر شاهد	
۱/۳۰	۱/۲۹	۴	۳۱	شاهد	علاقه به رشته تحصیلی
(N.S.)	۰/۸۸	۳/۶۵	۳۴	غیر شاهد	
۰/۴۵	۰/۹۹	۴/۳۹	۳۱	شاهد	علاقه به ادامه تحصیل
(N.S.)	۱/۱۶	۴/۲۶	۳۴	غیر شاهد	
۰/۱۹	۳/۱۶	۱۸/۱۶	۳۱	شاهد	واحدهای نیمسال جاری
(N.S.)	۴/۷۴	۱۷/۹۷	۳۴	غیر شاهد	
۴/۹۹	۳۷/۲۰	۴۴/۵۳	۳۲	شاهد	تعداد واحدهای گذرانده
(<۰/۰۵)	۳۳/۴۹	۸۷/۶۰	۳۵	غیر شاهد	
۳/۹۶	۱/۷۲	۱۴/۳۰	۳۰	شاهد	معدل کل دیپلم
(<۰/۰۵)	۱/۸۹	۱۶/۱۲	۳۲	غیر شاهد	
۲/۷۰	۱/۹۲	۱۳/۲۳	۲۸	شاهد	معدل کل دانشگاه
(<۰/۰۵)	۱/۷۹	۱۴/۵۴	۳۰	غیر شاهد	

جدول ۶

میانگین، انحراف معیار، و مقادیر آزمون t در متغیرهای تحصیلی و غیر تحصیلی گروه‌های شاهد

متغیرهای تحصیلی و غیر تحصیلی	گروه‌های شاهد	تعداد	میانگین	انحراف معیار	t (P)
افراد تحت تکفل	دختران	۳۲	۰/۲۸	۰/۹۲	۳/۶۷
	پسران	۴۸	۱/۷۱	۲/۰۶	(<۰/۰۵)
تعداد دوستان	دختران	۳۱	۲/۲۶	۱/۱۲	۰/۷۹
	پسران	۴۸	۲/۴۶	۱/۰۹	(N.S.)
فعالیت فوق برنامه	دختران	۳۰	۲/۱۰	۰/۹۲	۰/۱۵
	پسران	۴۵	۲/۱۳	۰/۹۷	(N.S.)
دخالت مسائل روانی در تحصیل	دختران	۳۱	۳/۲۹	۱/۳۵	۲/۰۴
	پسران	۴۸	۳/۸۵	۱/۰۹	(<۰/۰۵)
دخالت مسائل اجتماعی و اقتصادی در تحصیل	دختران	۳۱	۳	۱/۱۸	۳/۹۷
	پسران	۴۸	۴	۱/۰۳	(<۰/۰۵)
دخالت مسائل خانوادگی در تحصیل	دختران	۳۱	۲/۸۷	۱/۴۵	۲/۲۲
	پسران	۴۸	۳/۵۶	۱/۲۹	(<۰/۰۵)
علاقه به رشته تحصیلی	دختران	۳۱	۴	۱/۲۹	۲/۷۸
	پسران	۴۸	۴/۵۸	۰/۵۴	(<۰/۰۵)
علاقه به ادامه تحصیل	دختران	۳۱	۴/۳۹	۰/۹۹	۱/۹۰
	پسران	۴۸	۴/۷۳	۰/۶۱	(N.S.)
واحد‌های نیمسال جاری	دختران	۳۱	۱۸/۱۶	۳/۱۶	۰/۴۲
	پسران	۴۱	۱۷/۸۰	۳/۸۰	(N.S.)
تعداد واحد‌های گذرانده	دختران	۳۲	۴۴/۵۳	۳۷/۱۹	۳/۲۰
	پسران	۴۹	۷۰/۱۸	۳۳/۹۹	(<۰/۰۵)
معدل کل دیپلم	دختران	۳۰	۱۴/۳۰	۱/۳۷	۰/۶۶
	پسران	۴۸	۱۴/۰۴	۱/۶۶	(N.S.)
معدل کل دانشگاه	دختران	۲۸	۱۳/۲۳	۱/۹۲	۰/۶۴
	پسران	۴۵	۱۲/۹۸	۱/۴۲	(N.S.)

جدول ۷

میانگین، انحراف معیار، و مقادیر آزمون t در متغیرهای تحصیلی و غیر تحصیلی دختران

متغیرهای تحصیلی و غیر تحصیلی	گروه های غیر شاهد	تعداد	میانگین	انحراف معیار	t (P)
افراد تحت تکفل	دختران	۳۵	۰/۱۷	۱/۵۷	۲/۵۶
	پسران	۴۸	۱/۰۲	۱/۸۹	(<۰/۰۵)
تعداد دوستان	دختران	۳۴	۲/۱۸	۱/۰۹	۳/۷۶
	پسران	۴۵	۳/۰۷	۱/۰۱	(<۰/۰۵)
فعالیت فوق برنامه	دختران	۳۴	۱/۶۵	۰/۷۷	۱/۷۶
	پسران	۴۳	۲/۰۲	۱/۰۳	(N.S.)
دخالت مسائل روانی در تحصیل	دختران	۳۴	۲/۸۲	۱/۳۸	۰/۰۷۲
	پسران	۴۵	۳/۰۲	۱/۰۸	(N.S.)
دخالت مسائل اجتماعی و اقتصادی در تحصیل	دختران	۳۴	۲/۴۱	۱/۲۸	۳/۲۲
	پسران	۴۵	۳/۲۷	۱/۰۷	(<۰/۰۵)
دخالت مسائل خانوادگی در تحصیل	دختران	۳۴	۲/۶۲	۱/۳۵	۱/۳۱
	پسران	۴۵	۲/۲۷	۱/۰۳	(N.S.)
علاقه به رشته تحصیلی	دختران	۳۴	۳/۶۵	۰/۸۸	۱/۴۲
	پسران	۴۵	۳/۲۹	۱/۲۵	(N.S.)
علاقه به ادامه تحصیل	دختران	۳۴	۴/۲۶	۱/۱۶	۱/۹۱
	پسران	۴۵	۴/۰۲	۱/۱۸	(N.S.)
واحدهای نیمسال جاری	دختران	۳۴	۱۷/۹۷	۴/۷۵	۰/۷۳
	پسران	۴۵	۱۸/۶۴	۳/۲۵	(N.S.)
تعداد واحدهای گذرانده	دختران	۳۵	۸۷/۶	۳۳/۴۹	۱/۱۴
	پسران	۴۷	۷۹/۰۸	۳۳/۴۵	(N.S.)
معدل کل دیپلم	دختران	۳۲	۱۶/۱۲	۱/۸۹	۱/۰۶
	پسران	۴۷	۱۵/۶۸	۱/۷۸	(N.S.)
معدل کل دانشگاه	دختران	۳۰	۱۴/۵۵	۱/۷۹	۰/۲۹
	پسران	۳۶	۱۴/۶۷	۱/۶۵	(N.S.)

بحث و نتیجه گیری

تحقیق حاضر، که به منظور بررسی مقدماتی وضعیت تحصیلی دانشجویان شاهد دانشگاه های علوم پزشکی و شهید چمران اهواز اجرا شد، نشان داد که دانشجویان شاهد نسبت به دانشجویان غیر شاهد، مشکلات بیشتری دارند. دانشجویان شاهد در تعدادی از شاخصهای وضعیت تحصیلی چون تعداد واحدهای گذرانده شده، نسبت به گروه غیر شاهد، افت بیشتری را نشان دادند. این افت تحصیلی لزوماً از بدو ورود به دانشگاه شروع نشده است چرا که حتی معدل کل دیپلم دانشجویان شاهد به طور معنی داری پایین تر از دانشجویان غیر شاهد بوده است. به عبارت دیگر، سطح آمادگی دانشجویان شاهد از بدو ورود به دانشگاه به طور معنی داری پائین تر از سطح سایر دانشجویان بوده و این تفاوت سطح علی رغم تلاش های مجدانه دانشجویان شاهد، حتی طی سال های بعد، از بین نرفته است. یکی از بهترین شواهد دال بر تلاش دانشجویان، برای جبران مشکلات اولیه خود، عدم وجود هر گونه تفاوت معنی داری بین دو گروه در رابطه با متغیرهایی چون تعداد واحدهای نیمسال جاری و تعداد نیمسالهای مرخصی گرفته شده است.

به نظر می رسد عوامل عدیده ای در وضعیت تحصیلی دانشجویان شاهد مؤثر باشند و برخی از آنها مانند میزان تحصیلات والدین یا شغل پدر مدتها قبل از شهادت پدر، مطرح بوده اند. لازم به تذکر است که پژوهش حاضر به بررسی تفاوت های احتمالی بین سطوح هوشی دو گروه شاهد و غیر شاهد پرداخته است، و لذا پیشنهاد می شود که در تحقیقات آتی، این متغیر مرتبط با وضعیت تحصیلی نیز در کنار سایر متغیرهای مهم دیگر مورد مطالعه و بررسی قرار گیرد. از سوی دیگر اکثریت قریب به اتفاق دانشجویان شاهد، پدر خود را در دوره متوسطه از دست داده اند و احتمالاً افت تحصیلی آنها در همین دوره شروع یا تشدید شده است. برای بررسی دقیق تر تاثیر شهادت پدر در این افت تحصیلی ارزیابی و مقایسه معدل کل دوره های ابتدایی یا راهنمایی دانشجویان شاهد با معدل های دوره متوسطه آنها نیز ضروری به نظر می رسد. لذا پیشنهاد می شود که تحقیقات آتی به بررسی دقیق تر سیر تحصیلی دانشجویان شاهد از دوره ابتدایی تا آخرین نیمسال تحصیلی دانشگاه پردازند. در همین رابطه

چند تحقیق مقطعی به بررسی افت تحصیلی دانش آموزان شاهد در مقاطع تحصیلی دوره های ابتدایی و راهنمایی پرداخته اند که پژوهش سپهوندی و همکاران و بهزادی از آن جمله اند. همانگونه که قبلاً مطرح شد، برخی از تحقیقات انجام شده در کشورهای دیگر نیز مؤید تاثیر منفی فقدان پدر روی عملکرد تحصیلی فرزندان هستند.^۵ البته نجاریان^۶ در تحقیقی روی دانش آموزان مقطع راهنمایی اهواز، نشان داد که بین معدل پایه های تحصیلی اول و دوم دانش آموزان شاهد مدارس شاهد و دانش آموزان غیر شاهد مدارس غیر شاهد هیچگونه تفاوت معنی داری وجود ندارد. شاید بتوان از مجموع یافته های پژوهشی در این زمینه چنین نتیجه گرفت که دانش آموزان غیر شاهد به لحاظ تحصیلی تا اندازه ای معرف جمعیت کل دانش آموزان هستند، حال آنکه دانشجویان شاهد دانشگاهها به لحاظ تحصیلی معرف جمعیت عمومی دانشجویی نمی باشند.

نتایج آماری مربوط به میزان دخالت مشکلات و مسائل روانی - اجتماعی - اقتصادی و خانوادگی دانشجویان شاهد در امور تحصیلی در مجموع بیانگر نامناسب بودن زمینه ها و شرایط زندگی و تحصیلی آنها می باشد. البته به نظر می رسد که وضعیت تحصیلی دانشجویان پسر شاهد بیشتر از دانشجویان دختر شاهد، تحت تاثیر متغیرهای خانوادگی، و روانی - اجتماعی - اقتصادی قرار گرفته است. شاید این تاثیر گزارش شده ناشی از این باشد که پسرها فاقد الگوی مذکر (یعنی پدر) برای همانند سازی و فراگیری نقش های مردانه در زندگی هستند. لذا پسران شاهد مشکلات زیادی تجربه می کنند که ناشی از این ضرورت است که باید علاوه بر وظائف خود، حتی المقدور نقش های پدرانه را نیز ایفا نمایند و لذا بار این مسئولیت نیز بر سایر فشارهای وارده بر آنها افزوده می شود.

نجاریان، لیامی و پاکنژاد در تحقیقی با استفاده از «آزمون شخصیتی چند وجهی مینه سوتا»^۷ وضعیت روانی دانشجویان شاهد را با دانشجویان غیر شاهد، مقایسه نموده اند. نتایج این تحقیق نشان داد که دانشجویان شاهد به طور معنی داری افسرده تر از دانشجویان غیر شاهد هستند و لذا احتمالاً برخی از علائم همچون خلق پایین، بازداری عاطفی - هیجانی، گوشه گیری و درون - گرایی، اختلال در اشتها و خواب، خود مشغولی با وقایع

تلخ گذشته، احساس گناه و ناامیدی نسبت به آینده را کم و بیش نشان می دهند. با توجه به اینکه برخی از رایج ترین نشانه های بالینی افسردگی، پایین آمدن قدرت تمرکز حواس، ضعف در دامنه توجه و کاهش حافظه فرد، و نتیجتاً شکایت از ضعف در قدرت فراگیری و نگه داری مطالب تازه می باشد^۸ افت تحصیلی ملاحظه شده در دانشجویان شاهد دور از انتظار نمی باشد.

بر اساس یافته های تحقیق نجاریات و همکاران^۹ دانشجویان پسر شاهد علاوه بر علائم یاد شده (یعنی علائم افسردگی)، ترکیبی از حالات اضطرابی - وسواسی، ناراحتی های روان تنی (مثل سردرد)، ناسازگاری، دشواری های شخصیتی، تکانشی عمل کردن، بی ثباتی هیجانی - عاطفی، گرایش به خودکشی، رفتارهای تبدیلی، پرخاشگری و چه بسا رفتارهای غیر اجتماعی را نیز کم و بیش نشان بدهند.^{۱۰} همچنین، وجود همبستگی منفی معنی داری بین معدل کل دیپلم و مقیاس های بالینی افسردگی، ناسازگاری اجتماعی، حالات پارانوئید، حالات اضطرابی و وسواسی، و حالات اسکیزوفرنی در بین دانشجویان شاهد می تواند تا حدی توجیه کننده تعامل بین مشکلات روانی و وضعیت تحصیلی آنان باشد. در همین رابطه، حالات اضطرابی و وسواسی با متغیرهای تحصیلی تعداد نیمسالهای مشروط و معدل کل دانشگاه نیز همبستگی منفی و معنی داری نشان دادند. جالب توجه است که طول مدت شهادت با هیچکدام از متغیرهای بالینی آزمون شخصیتی چند وجهی مینه سوتا رابطه معنی داری نشان نداد.

با توجه به وضعیت تحصیلی فرزندان شاهد در دوره متوسطه، یعنی زمانی که اکثر آنها پدر خود را از دست داده اند، اقدامات کمکی جهت جبران مشکلات تحصیلی آنها قاعده‌باید از همین مرحله شروع بشود. در صورتی که برنامه های آموزشی برای جبران عقب ماندگی تحصیلی با موفقیت نسبی روبرو شوند، دانشجویان شاهد خواهند توانست که با آمادگی بهتری وارد دانشگاه شوند و مشکلات تحصیلی کمتری در دوره تحصیلی دانشگاهی از خود نشان دهند. لازم به تذکر است که پیشگیری از افت تحصیلی فرزندان شاهد در مقاطع تحصیلی پیش دانشگاهی و مقابله با مشکلات روحی آنان از ضرورت خاصی برخوردار است.

البته صرف تقویت بنیه علمی آنها کفایت نخواهد کرد، بلکه باید اقدامات مشاوره ای و حمایتی جهت متعادل تر سازی ابعاد عاطفی - هیجانی نیز ارائه گردد. همچنین، ارائه خدمات مشاوره ای تحصیلی برای انطباق هر چه بیشتر رشته تحصیلی دانشجویان شاهد با علائق و تواناییهای آنان اهمیت ویژه ای دارد.

منابع و یادداشت ها

۱- سپهوندی، محمدعلی؛ شکرکن، حسین، لیامی، فاطمه و مراقی، شهلا. بررسی مسائل و مشکلات تحصیلی، رفتاری، خانوادگی، اجتماعی فرزندان معظم شهدا، اسراء، مفقودین و جانبازان شهرستان اهواز. رساله تحقیقی جهت اخذ لیسانس، تهیه و خلاصه در مرکز مطالعات رفتاری، معاونت مطالعات و تحقیقات معاونت نیروی انسانی نیروی زمینی سپاه پاسداران، ۱۳۶۷.

۲- بهزادی، مهین. بررسی وضعیت تحصیلی فرزندان شاهد در شهرستان شیراز. رساله تحقیقی جهت اخذ فوق لیسانس، دانشکده علوم انسانی دانشگاه شیراز، ۱۳۶۸.

۳- نجاریان، بهمن، لیامی، فاطمه و پاکنژاد، محسن. بررسی ویژگیهای روانی دانشجویان شاهد دانشگاههای شهید چمران و علوم پزشکی اهواز، مجله پژوهشی دانشگاه اصفهان، جلد پنجم، شماره های ۱ و ۲، ۱۵۳-۱۶۸. زمستان ۱۳۷۲.

4- Sutton-Smith, B. Rosenberg, B. G., and Landy, F. "Father Absence Effects in Family of Different Sibling Composition." *Child Development*, 1968, Vol. 39, 161-170.

۵- به منابع زیر رجوع شود:

a) Gregory, I. "An Introspective Data Following Childhood Loss of Parent", *Archives of General Psychiatry*, 1965. Vol. 13, 99-109.

b) Stetler, H. G. *Comparative study of Negro and white Dropouts in*

Selected Connecticut High Schools. State of Connecticut Commission on Civil Right (Eric Document Reproduction Series, No. Ed 020211), 1959.

۶- نجاریان، بهمن. «اثرات از دست دادن پدر روی سلامت روان و عملکرد تحصیلی دانش آموزان شاهد مدارس راهنمایی اهواز». مقاله ارائه شده در دومین کنفرانس سالانه ارتقاء بهداشت روانی در انگلیس، دانشگاه کیل، ۲۸ لغایت ۳۰ سپتامبر، ۱۹۹۲.
۷- به منابع زیر رجوع شود:

الف- اخوت، ولی. . . . و جلیلی، احمد. «ویژگیهای روانی نمونه ای از رزمندگان جبهه جنوب جنگ ایران و عراق. مجله نظام پزشکی. شماره ۴، سال هفتم، ۱۳۶۱. ۲۰۷-۲۱۵.

ب- اخوت، ولی. . . . و دانشمند، لقمان. ارزشیابی شخصیت. تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۵۷.

c- Hathaway, and Mckinley. *Minnesota Multiphasic Personality Inventory (MMPI). Manual for Administration and Scoring.* New York: Psychological Corporation, 1943.

8- *DSMIII-R (Diagnostic and Statistical Manual for Mental Disorders)*. Washington, D. C.: APA, 1987.

۹- به منبع شماره ۳ مراجعه شود.

۱۰- به منبع شماره ۷ (الف) مراجعه شود.

إِصْبِرْ عَلَى الْحَوْلِ إِنَّ كَانَ مِنْكَ

صبر تلخ است، لیکن بر شیرین دارد علی ابن حسین (ع)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی